

Stichting Sobibor

JAARVERSLAG 2009 - STICHTING SOBIBOR

COLOFON

Stichting Sobibor, juli 2010

Rietlandpark 229, 1019 DV Amsterdam

www.stichtingsobibor.nl

info@stichtingsobibor.nl

Bestuur:

Jetje Manheim, voorzitter

Frank van der Elst, secretaris

Hilde Waage en Bennie Vlaskamp, penningmeesters

Alwin Kapiteitn

Rozette Kats

Adviseur:

Jules Schelvis

Tekst en redactie:

Jetje Manheim en Rozette Kats

Ontwerp en vormgeving:

Mirjam Huffener, Circus Sinistra

Fotografie:

tenzij anders vermeld Carlo Huffener, Mirjam

Huffener, Jetje Manheim (Stichting Sobibor)

Foto omslag:

Mirjam Huffener en Jules Schelvis bij het Kindermonument in Nationaal Monument Kamp Vught

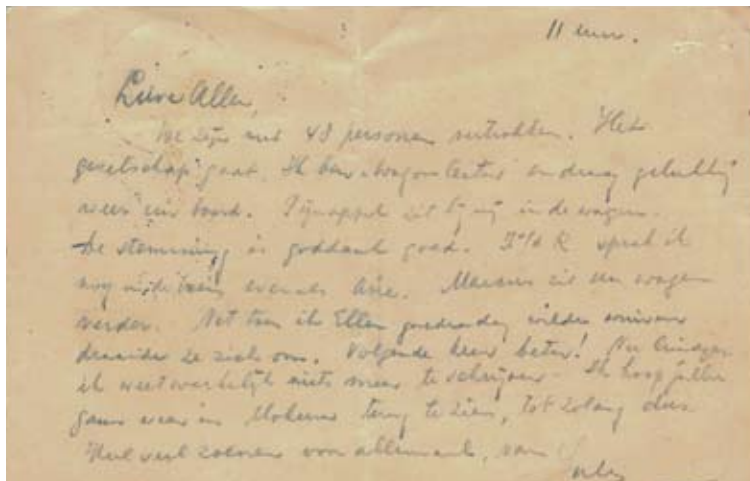
Foto: Carlo Huffener

© Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de Stichting Sobibor of de betreffende fotograaf.

INHOUD

Post uit de vergetelheid	5	Getuigenissen: Alexander Petsjerski	14
Herdenkingsreis Sobibor	6	Sobibor-interviews	14
Herinrichting Sobibor	7	Het proces Demjanjuk	15
Herdenking Kindertransporten Vught	8	Late Gevolgen van Sobibor	19
In memoriam: Kurt Thomas en Dunya Breur	9	Workshops Lespakket <i>Joodse kinderen in kamp Vught</i>	20
Spraakmakende Zaken	10	Luisterboek <i>Binnen de Poorten</i>	21
Theaterstuk <i>Getuigenissen</i>	10	Retraite	21
Studereis	11	Duo-gastles	22
UvA-collegeserie	12	Dank	23
Lezingencyclus	13		

Deze briefkaart werd door Martin Polak, broer van afzender Jules Polak, geschonken aan de tentoonstelling *Post uit de vergetelheid*.

Foto rechts: Arie van Dalen en Bennie Vlaskamp

POST UIT DE VERGETELHEID

Op 26 januari konden wij de tentoonstelling *Post uit de vergetelheid* – de nazigeschiedenis in brieven en kaarten voor het eerst presenteren in Westerbork, ter gelegenheid van Holocaust Memorial Day.

Bennie Vlaskamp, filatelist en tevens onze penningmeester, heeft jarenlang op vlooiemarkten en veilingen brieven uit de kampen bijeen gezocht en daarmee een schrijnende verzameling samengesteld van berichten die mensen hun familieleden, geliefden of kennissen stuurden. Toen zijn collectie groeide, ontstond het idee hiervan een tentoonstelling samen te stellen.

Samen met Arie van Dalen deed hij de research en schreef hij de teksten voor deze tentoonstelling. Het project kwam tot stand in samenwerking met Mirjam Huffener, die te-

vens de vormgeving verzorgde. Zo ontstond een prachtig en uniek overzicht van de rol die post speelde tijdens de voorbereiding en uitvoering van de Sjoa.

Na Westerbork ging *Post uit de vergetelheid* naar de bibliotheek van Velsen, de synagoge in Enschede en de Ontmoetingskerk in Zuidwolde.

De tentoonstelling heeft het grootste deel van het jaar opgesteld gestaan en is ook voor 2010 al veelvuldig gereserveerd.

In het voorjaar van 2010 verschijnt bij Uitgeverij Compaan het boek *Post uit de vergetelheid*.

Poolse scholieren op het station van Orchowek luisteren naar een ooggetuigenverhaal

HERDENKINGSREIS SOBIBOR

Van 16 t/m 19 april organiseerden wij voor de derde keer onze herdenkingsreis naar Sobibor. Bijzonder was dat dit jaar een delegatie van de bewonersraad van 's Heeren Loo meeging. Zij plaatsten stenen aan de Gedenklaan voor de twaalf Joodse cliënten van 's Heeren Loo-Lozenoord die in april 1943 werden weggerukt uit hun leefgemeenschap en in Sobibor werden omgebracht. De twaalf namen staan verdeeld over vier stenen en op ieder van deze stenen staat een fragment van een gedicht van Martinus Nijhoff.

Ook dit jaar namen enkele politici van Provinciale Staten van Gelderland deel aan deze reis. Opnieuw bleek hoe het samen optrekken van betrokkenen en belangstellenden het belang van herdenken tot de deelnemers laat doordringen.

Een maand later werden alle reisgenoten voor een reünie hartelijk ontvangen bij 's Heeren Loo, alwaar wij door een van de meereizende bewoners werden rondgeleid over het mooie, lommerrijke terrein.

Een mens moet leven als een kind,
wat uitgelaten en wat blind
leven is dromen en de dood,
denk ik, is 't die ons wakker stoot
wie zo vreemd spreekt en omgekeerd
zich 't leven denkt heeft zich bezeerd
en troost zich nu dat deze pijn
onwerkelijk en gedroomd moet zijn.

Martinus Nijhoff

HERINRICHTING SOBIBOR

Op een koude, maar zonnige dag in april bracht de staatssecretaris van VWS, mevrouw Jet Bussemaker, samen met de Nederlandse ambassadeur in Polen, de heer Marnix Krop, en een delegatie van VWS een werkbezoek aan Sobibor. De delegatie werd over het terrein rondgeleid door Frank van der Elst en Jetje Manheim. Diezelfde avond stond er een gezamenlijk diner in Lublin op het programma, waarbij wij onze zorg over de toekomst van de Gedenkiaan ter sprake brachten.

De aanleg van de Gedenkiaan op het pad dat volgens de laatst bekende gegevens bekend stond als *Himmelfahrtstrasse*, het pad dat de Joden moesten lopen van de ontkleedplaats naar de gaskamers, is een van de belangrijkste activiteiten op het terrein van Sobibor van de afgelopen jaren geweest. Hier liggen inmiddels ruim 200 stenen uit verschillende landen als individueel herdenkingsmonument voor de slachtoffers van Sobibor.

Ondanks het 'succes' van de Gedenkiaan is de kans

groot dat deze bij de herinrichting zal moeten verdwijnen. In Polen blijkt men moeite te hebben met deze vorm van individueel herdenken op de plaats waar ook zoveel Poolse Joden anoniem zijn omgebracht. Daarnaast schijnt de Gedenkiaan niet op de historisch juiste plek van de *Himmelfahrtstrasse* te liggen. Archeologisch onderzoek moet dit in 2010 onomstotelijk vaststellen.

Stichting Sobibor heeft geen invloed op de afspraken die tussen de regeringen van Polen, Israël, Slowakije en Nederland gemaakt worden, maar wel adviseert zij samen met het Nederlands Auschwitz Comité de Nederlandse overheid.

Op dit moment is het nog onduidelijk hoe de herinrichting van Sobibor er precies uit komt te zien en wat de toekomst van de Gedenkiaan zal zijn. Alle Nederlandse partijen zijn het erover eens dat de stenen in ieder geval een respectvolle en waardige plek moeten krijgen.

Frank van der Elst en Jetje Manheim leiden het gezelschap rond; in het midden staatssecretaris Jet Bussemaker. Foto Paul Steinhoff

HERDENKING KINDERTRANSPORTEN VUGHT

Zoals ieder jaar werd op de eerste zondag in juni in Nationaal Monument Kamp Vught herdacht dat op 6 en 7 juni 1943 de Kindertransporten plaatsvonden. 1296 kinderen, de meesten met hun moeder, werden via het doorgangskamp Westerbork in overgrote meerderheid doorgestuurd naar Sobibor. Zij varieerden in leeftijd van enkele dagen tot 17 jaar.

Traditiegetrouw las Donald de Marcas de proclamatie

voor waarin de deportatie werd aangekondigd en hield opperrabbin Benyomin Jacobs een toespraak. Het Jiddisj koor Hejmisj Zain zong delen uit de in het Jiddisj vertaalde Mauthausencyclus van Mikis Theodorakis.

Net als vorig jaar lazen kinderen langs het pad dat leidt naar het Kindermonument de namen en leeftijden van de gedeporteerde kinderen voor.

Op 8 juni overleed Kurt Thomas op 95-jarige leeftijd. Geboren in Tsjechië als Kurt Ticho overleefde hij de opstand in Sobibor op 14 oktober 1943. Al in september 1946 informeerde hij het Nederlandse Rode Kruis over Sobibor. Hij deed dit ook als hommage aan zijn bij de opstand omgekomen vriendin Minny Kats uit Haarlem. In 1948 emigreerde hij naar de Verenigde Staten waar hij na verloop van tijd zijn naam wijzigde in Kurt Thomas. Hij trad op als getuige in het proces tegen Karl Frenzel in Hagen (Duitsland) in 1983/1984. Uit die tijd dateert ook het video-interview dat Jules Schelvis van hem opnam en dat te zien is op www.sobiborinterviews.nl

IN MEMORIAM

Dunya Breur

Op 20 juni overleed Dunya Breur. Juist op dat moment werkten wij aan de voorbereiding van de publicatie op internet van de interviews die Jules Schelvis samen met Dunya Breur maakte met de overlevenden van de opstand die in 1983/1984 getuigden voor de rechtbank in Hagen in het proces tegen Karl Frenzel.

Dunya heeft ons door de jaren heen met raad en daad en vooral met veel liefde voor alles wat met Sobibor te maken had, bijgestaan en wij missen haar betrokkenheid en onconventionele persoonlijkheid. Om haar postuum te eren zullen wij in 2010 de Rachel Borzykowskipenning uitreiken aan haar zoons Sander en Gerben.

Dunya Breur en Jules Schelvis

SPRAAKMAKENDE ZAKEN

Een dag voor de uitzending op 14 juli, woonden wij de opnames bij van het programma *Spraakmakende Zaken*, waarin Jules Schelvis door Paul Rosenmöller werd gevraagd naar zijn rol in het komende proces tegen de kort daarvoor aan Duitsland uitgeleverde John/Iwan Demanjuk. Ook em.prof.dr. Abram de Swaan verleende zijn medewerking aan dit programma. Aan het eind van het interview verklaarde Jules waarheidsvinding belangrijker te vinden dan straf voor Demjanjuk en hij sloot af met de volgende woorden: "Ik vind hem een oude ziekelijke man, eerdaags wordt hij negentig. Op humanitaire gronden - dat woord humaan is in die tijd nooit gebruikt, maar ik wil het wel gebruiken - zou mijn eis zijn dat hij veroordeeld moet worden. Een oordeel zonder straf. Voor mij hoeft hij niet meer in de gevangenis. Dan mag hij zijn verdere tijd in Duitsland uitzitten."

Em.prof.dr. Abram de Swaan, Jules Schelvis en Paul Rosenmöller

THEATERSTUK *GETUIGENISSEN*

Op zondag 13 september heeft Stichting Culturele Projecten 'De Blauwe Tulp' uit Culemborg het theaterstuk *Getuigenissen* opgevoerd in de Hollandsche Schouwburg te Amsterdam. Op verzoek van Jules Schelvis schreef Ton Cales dit theaterstuk ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van Stichting Sobibor. In *Getuigenissen* vertellen stemmen uit 'de zes miljoen' in geladen, veelal pijnlijke en confronterende fragmenten hoe het was om in de Tweede Wereldoorlog Jood te zijn.

Het was aangrijpend en bijzonder dat wij deze voorstelling, net als Eric Borrias' *Binnen de Poorten* van twee jaar eerder, op de binnenplaats van de Hollandsche Schouwburg konden organiseren.

Foto: Pieter Plas

STUDIEREIS

Van 2 t/m 10 oktober vond de studiereis naar de vernietigingskampen in Oost-Polen plaats. Er waren dit jaar meer deelnemers uit Duitsland dan de afgelopen jaren. Het aantal deelnemers uit Nederland en Polen was gelijk aan dat van de afgelopen jaren en in totaal bestond de groep uit circa vijftig personen.

Alwin Kapitein en Frank van der Elst van Stichting Sobibor verzorgden de begeleiding van de Nederlandse groep. Tijdens het intensieve programma van ruim een week werden verschillende plekken bezocht die van groot belang zijn geweest in de geschiedenis van de Sjoa. Op de laatste dag van de reis stond een bezoek aan het vernietigingskamp Sobibor op het programma. Voor de deelnemers was het extra bijzonder dat die dag ook de Sobibor-overlevenden Jules Schelvis en Philip Bialowitz aanwezig waren.

Alwin Kapitein in Treblinka

Jules Schelvis 'op zijn praatstoel' voor het museum in Sobibor

De ashevel in Sobibor

UVA-COLLEGESERIE

Op drie achtereenvolgende dinsdagavonden in oktober organiseerde de Universiteit van Amsterdam een lezingenserie in het kader van het proces tegen Demjanjuk, dat een maand later in München zou beginnen.

De reeks werd geopend door em.prof.dr. Abram de Swaan, gevolgd door prof.dr. Harmen van der Wilt met straftheoretische bespiegelingen rond het proces, en mr. Manuel Bloch met juridische kanttekeningen.

De tweede week sprak prof.dr. Johannes Houwink ten Cate over Trawniki-mannen en vertelde dr. Jules Schelvis

zijn levensverhaal.

De afsluitende sessie werd verzorgd door prof.dr. Selma Leydesdorff met haar lezing *'Waarom het gaat bij herinneringen en waarom zijn ze zo moeilijk'* en Frank van der Elst die in zijn lezing *'Sobibor, de naoorlogse geschiedenis van een kampsterrein: voetbalveld, trouwlocatie, monument'* sprak over alle ontwikkelingen op en rond het terrein van Sobibor vanaf de sluiting van het kamp in oktober 1943 tot heden.

Verzetsmuseum Amsterdam

Op 15 oktober, een dag na de 67^e verjaardag van de opstand in Sobibor, werd de jaarlijkse Sobiboravond in het Verzetsmuseum georganiseerd. Ook hier stond het proces tegen Demjanjuk centraal en waren Manuel Bloch en Selma Leydesdorff sprekers.

Een in 1984 door Jules Schelvis en Dunya Breur gemaakt video-interview met Arcadij Wajspapir, overlevende van de opstand, werd voor het eerst vertoond. Hij vertelt daarin niet alleen over de opstand, maar ook over zijn jeugd en zijn leven na de oorlog (zie: www.sobiborinterviews.nl).

Nationaal Monument Kamp Amersfoort

Twee weken later, op 29 oktober, werden wij hartelijk ontvangen in Amersfoort, waar in grote lijnen eenzelfde bijeenkomst plaatsvond als in Amsterdam. Naast de vertoning van het video-interview met Arcadij Wajspapir hielden Manuel Bloch en Frank van der Elst een voordracht.

Nationaal Monument Kamp Vught

Op 3 november waren we te gast in Vught. Daar sprak Harmen van der Wilt net als tijdens de UvA-collegeserie over het proces-Demjanjuk en verzorgde Ad van Liempt een voorvertoning van de aflevering over de Sjoa van zijn televisieserie *De Oorlog*, waarna hij Jules Schelvis interviewde.

Herinneringscentrum Kamp Westerbork

Zondag 15 november werd in Westerbork het boekje *Sylvia (3) moest mee naar Sobibor. Het kleine meisje met de grote strik* gepresenteerd. Dit boekje is geschreven door de vorig jaar overleden Martin van Liempt, die als freelance medewerker de Stichting Sobibor regelmatig bijstond. Mevrouw Elizabeth Sztycer, de tweede echtgenote van Sylvia's vader Max Sztycer, die de oorlog overleefd had, was bij deze presentatie aanwezig, evenals de echtgenote en kinderen van Martin van Liempt.

Ad van Liempt en Cees Labeur toonden recent en ouder beeldmateriaal over Selma Engel, overlevende van de opstand in Sobibor. Zij anticepeerden daarmee op de aandacht die in 2010 aan Selma Engel geschonken zal worden.

Prof.dr. Selma Leydesdorff.

Foto: Bert Nienhuis

Frank van der Elst

GETUIGENISSEN

Alexander Petsjerski kreeg in 1983/1984 van de Sovjet-autoriteiten geen toestemming om het proces in Hagen tegen Karl Frenzel, een van de beulen van Sobibor, bij te wonen. De rechtbank moest hem horen in Donetsk. Het protocol van dit verhoor bestond uit 42 bladzijden tekst. Dit werd vertaald in het Duits en in de rechtbank voorgelezen.

Om Petsjerski te interviewen trokken slaviste Dunya Breur en Jules Schelvis in diezelfde tijd naar Rostov aan de Don, waar zij bij hem thuis alle gelegenheid hadden hem uitgebreid te spreken. De dit jaar door Stichting Sobibor uitgegeven brochure in de serie *Getuigenissen* draagt de titel *Alexander Petsjerski, Opstand in Sobibor* en omvat een samenvatting van dit interview.

SOBIBOR-INTERVIEWS

In de zomer is het NIOD gestart met het voor openbaarheid geschikt maken van de interviews die Jules Schelvis en Dunya Breur maakten van overlevenden van de opstand van Sobibor op het moment dat zij in 1983 en 1984 in Hagen waren om te getuigen tegen Karl Frenzel.

Op 2 november wijdde Netwerk een uitzending aan deze interviews. Nog diezelfde dag ging de website

www.sobiborinterviews.nl de lucht in. Op deze site staan interviews met elf overlevenden van de opstand, maar ook met enkele mensen die in de omgeving van Sobibor werkten.

In april 2010 verschijnt bij uitgeverij AMBO onder de titel *Ooggetuigen van Sobibor* een boek met de betreffende interviews.

HET PROCES DEMJANJUK

Al in de tweede helft van 2008 werd Stichting Sobibor benaderd door prof.dr. Johannes Houwink ten Cate inzake de mogelijke rechtszaak tegen John/Iwan Demjanjuk, die verdacht wordt van medeplichtigheid aan de moord op 27.900 Joden in het vernietigingskamp Sobibor, die daarheen vanuit Westerbork getransporteerd waren.

Toen Duitsland in maart een uitleveringsverzoek deed aan de Verenigde Staten werd de vraag reeel en kwam een enorme werkstroom op gang. Op verzoek van prof.dr. Cornelius Nestler, de *leading lawyer* van het Duitse advocatenteam van Nebenkläger, werden mogelijke mede-aanklagers aangeschreven. De meesten reageerden per keurende post met de mededeling dat zij deze taak op zich wilden nemen, omdat zij dit zagen als een mogelijkheid, zo niet plicht, iets te doen voor hun omgebrachte familieleden – ook al zou dit besluit hen weer terugbrengen naar hun verleden en hun hele leven op zijn kop kunnen zetten.

Uiteindelijk bleken 23 personen bereid op te treden als mede-aanklager.

Houwink ten Cate riep via de Universiteit van Amsterdam (UvA) een Begeleidingsgroep (BG) in het leven om de mede-aanklagers te ondersteunen en werd zelf secretaris van deze BG. De overige leden zijn: em.prof.dr. Abram de Swaan (voorzitter); prof.dr. Harmen van der Wilt, internationaal recht (vice-voorzitter); mr. Manuel Bloch, strafrechtadvocaat; prof. dr. Selma Leydesdorff, hoogleraar oral history; dr. Julius Roos, arts, en namens Stichting Sobibor Rozette Kats en Jetje Manheim.

Prof.dr. Johannes Houwink ten Cate Prof.dr. Cornelius Nestler

Eerste bijeenkomst van mede-aanklagers, toen nog maar acht.

Jetje Manheim, Rozette Kats en Mirjam Huffener

Vorbereiding proces

Aan Joods Maatschappelijk Werk werd steun gevraagd bij de psychische begeleiding van de mede-aanklagers en samen met Ella Oesterman van JMW en Kim Oskam, die de organisatie van de reizen naar München voor haar rekening nam, vormden Rozette Kats en Jetje Manheim een organisatiegroep.

Op 24 april vond een eerste ontmoeting plaats tussen de mede-aanklagers, de Duitse advocaten en de BG; op 10 november kwamen de Duitse advocaten voor de laatste keer vóór aanvang van het proces naar Amsterdam om met hun cliënten te overleggen. Daarna restte zowel de 23 mede-aanklagers, van wie 18 besloten het proces in München te zullen bijwonen, als het organiserende en

begeleidende team slechts het wachten tot 30 november, de dag waarop het proces een aanvang zou nemen.

Van velen kregen wij hulp. Jeannette Klusman, freelance journalist, noemen wij hier in het bijzonder. Zij bood aan op vrijwillige basis onze perscontacten te regelen. In korte tijd werkte zij zich in de materie in, ze schreef een prachtig groepsportret van de mede-aanklagers voor op de website www.stichtingsobibor.nl en regelde voor hen alle perscontacten met binnen- en buitenlandse media.

Gezien de te verwachten wereldwijde persaandacht werd onze website geschikt gemaakt voor omgang met de pers, wij verzorgden persberichten in het Nederlands, Duits en Engels en konden de meest recente informatie ter plekke op een usb-stick aan de aanwezige pers uitdelen.

Met de klok mee: Kim Oskam, Ella Oesterman, Jetje Manheim, Rozette Kats en mede-aanklager Rob Wurms, Hetty van Emden en Hester Mouwes

Vlnr, bovenste rij: Paul Hellmann, Rob Fransman, Jan Goedel, Leon Viejra, Rudi Westerveld, Marco de Groot, David van Huiden.

Middelste rij: Ellen van der Spiegel Cohen, Louis van Velzen, Rudie Cortissos.

Onderste rij: Lotty Huffener-Verffer, Rob Cohen, Philip Jacobs, Mary Richheimer-Leijden van Amstel.

Eerste procesdagen (30 november t/m 2 december)

Een dag voor aanvang van het proces reisde een groep van 18 mede-aanklagers met een persoonlijke begeleider samen met drie medewerkers van JMW en enkele bestuursleden van Stichting Sobibor naar München.

Het was bijzonder de eerste zittingsdagen van dit historische proces bij te wonen. Na het voorlezen van de verkorte aanklacht door de openbare aanklager las de rechter gegevens voor van alle transporten waarin de verwanten van de mede-aanklagers naar Sobibor waren vervoerd.

Na de eerste procesdag organiseerden wij een internationale persconferentie in het Jüdisches Museum in München, dat ons zijn ruimte belangeloos beschikbaar stelde.

Tijdens de tweede dag werd begonnen met het horen van de getuigenissen van de mede-aanklagers. Toen vijf van hen waren gehoord, waren twee procesdagen voorbij. Op de derde dag was Iwan Demjanjuk niet in de rechtbank aanwezig, wegens gezondheidsproblemen. Dit betekende dat het vervolg van de getuigenissen moest worden aangehouden tot 21 en 22 december.

Vervolg getuigenissen (21 en 22 december)

Hevige sneeuwval verstoorde het openbare leven in Europa op zondag 20 december. Sommige mede-aanklagers bereikten Schiphol na veel oponthoud, om daar te ontdekken dat hun vlucht geannuleerd was. Met veel kunst- en vliegwerk lukte het Stichting Sobibor de mede-aanklagers om te boeken naar de enige KLM-vlucht die die dag nog mogelijk was. Een aantal begeleiders moest achterblijven en de volgende dag nakomen.

De twee procesdagen die volgden stonden geheel in het teken van de getuigenissen van de mede-aanklagers, iedereen kreeg ruimschoots de kans zijn of haar levensverhaal aan de rechtbank te vertellen. Tot slot werd Jules Schelvis ruim gelegenheid geboden om te getuigen. Hij ging onder andere aan de hand van een plattegrond van Sobibor in op de situatie in het kamp. Iwan Demjanjuk, die tot dan toe geen blijk van belangstelling getoond had, lichtte toen zijn pet op en keek mee.

Mr. Manuel Bloch en prof.dr. Cornelius Nestler

Mede-aanklagers en begeleiders tijdens een overleg met de advocaten

Vlnr, Paul Hellmann, Jules Schelvis, Mary Richheimer-Leijden van Amstel, Jo Haas, Rudi Westerveld, Martin Haas, Marco de Groot, Rob Fransman
Foto: froggypress.de, Steffen Leiprecht

Mede-aanklagers en begeleiders op weg naar de rechtszaal

LATE GEVOLGEN VAN SOBIBOR

Omdat er sprake is van een unieke situatie heeft Stichting Sobibor de wens de levensgeschiedenis van de mede-aanklagers alsnog vast te leggen. Nabestaanden van slachtoffers van Sobibor en overlevenden van dit vernietigingskamp worden geïnterviewd door prof.dr. Selma Leydesdorff (hoogleraar Oral History en Cultuur aan de Universiteit van Amsterdam). Mirjam Huffener is projectmanager namens Stichting Sobibor.

Het gaat in totaal om circa vijfendertig à veertig mensen, van wie een meerderheid optreedt als mede-aanklager in het proces. Zo wordt een corpus van herinneringen gecreëerd over Sobibor en zijn slachtoffers, inclusief de nabestaanden. Dit heeft ten doel een groter, en zo mogelijk internationaal publiek bekend te maken met de geschiedenis van Sobibor als onderdeel van de vernietiging van het Nederlandse Jodendom.

Daarnaast helpen de interviews de mede-aanklagers zich mentaal op hun zware rol in het proces voor te bereiden. Daar het proces eind november is begonnen en de voorbereiding veel tijd vergde, zijn de interviews, met financiële steun van het Ministerie VWS, Eenheid Oorlogsgetroffenen en Herinnering WOII, en Stichting Levi Lassen, in het na-

jaar van 2009 gestart. De fondsenwerving voor de rest van het project was toen nog in volle gang. Onder andere de Mondriaan Stichting, het Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg en in 2010 het VSB-Fonds en Maror zegen een subsidie toe.

Een volgend stadium in het project is het ontsluiten van deze interviews voor een groot publiek. Over Sobibor is relatief weinig bekend, terwijl dit kamp in Polen een grote rol heeft gespeeld in, onder andere, de Nederlandse geschiedenis. Stichting Sobibor acht het van groot belang dat het beeld van de oorlog en de Jodenvervolging, en in het bijzonder het beeld dat jongeren daarvan hebben, wordt aangevuld. Het is onze bedoeling het grote publiek te bereiken door middel van een website. Op deze website zal een trefwoorden-zoekfunctie worden opgenomen, waarmee bezoekers naar interviewfragmenten over specifieke thema's kunnen zoeken. De interviews gaan behalve over Sobibor ook over het leven dat daaraan voorafging en over hoe overlevenden en nabestaanden dat leven na de oorlog weer oppakten.

De voortgang van het project zal in 2010 te volgen zijn op www.lategevolgenvansobibor.nl.

Foto: Verzetsmuseum Friesland

WORKSHOPS LESPAKKET JOODSE KINDEREN IN KAMP VUGHT

In 2009 organiseerde Mirjam Huffener vier workshops over het lespakket Joodse kinderen in Kamp Vught.

In de verzetsmusea in Leeuwarden en Gouda en in de bibliotheek in IJmuiden waren de workshops bestemd voor docenten. In Amersfoort werd de workshop gehouden voor de vrijwilligers van het nationaal monument.

Ook Rozette Kats verzorgt een deel van het programma van deze workshops, die door de deelnemers hoog gewaardeerd worden.

De studiedagen voor docenten worden mogelijk gemaakt door bijdragen van Stichting Levi Lassen, Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg en Stichting Maror.

In de bibliotheek in IJmuiden was tevens de tentoonstelling Westerbork - Sobibor opgesteld. Dit is een reizende expositie waarin een maquette van het kamp centraal staat. De maquette wordt toegelicht en uitgediept aan de hand van foto- en tekstbanieren, koffers met brieven en ander beeldbepalend materiaal.

Door plaatsing op scholen, in bibliotheken of andere publieke ruimten zal het verhaal van Sobibor een bredere bekendheid krijgen.

De expositie *Westerbork - Sobibor* is te huur bij Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

Bij de uitreiking van de Rachel Borzykowskipenning in 2008 aan Walter Wybrands, uitgever van de boeken van Jules Schelvis, ontstond het idee het boek Binnen de Poorten als luisterboek uit te brengen. Walter Wybrands, die zojuist de penning en het bijbehorende bedrag ad € 500,- had ontvangen, vond dit zo'n goed idee dat hij ter plekke besloot het geldbedrag aan dit nieuwe project te schenken.

Donald de Marcas, die tijdens deze bijeenkomst voorlas uit Binnen de Poorten, bood aan zijn stem aan het luisterboek te lenen.

In 2009 zijn wij erin geslaagd alle voorbereidende activiteiten te realiseren. Donald de Marcas heeft verscheidene dagen doorgebracht in een geluidsstudio en alle tekst staat op dvd.

Uitgeverij Rubinstein, die inmiddels een grote collectie luisterboeken heeft uitgebracht, verzorgt de uitgave van dit luisterboek dat op 8 april 2010 officieel gepresenteerd wordt.

RETRAITE

Medio november hebben wij een 'retraite' gehouden en zijn wij met ons volledige bestuur een weekend naar een huisje in Katwijk getogen. Daar hebben wij de activiteiten van het afgelopen jaar geëvalueerd en vooruitgekeken naar 2010. Het is zeker dat het proces Demjanjuk nog een enorme aanslag op onze capaciteit zal doen en dat dit van ons allen veel extra inzet vraagt. Desondanks blijven wij als stichting actief werken aan onze doelstelling: herinneren door informatie en educatie. Dat betekent dat wij alle-

maal gemotiveerd zijn om ook in 2010 onze reguliere activiteiten op de gebruikelijk wijze te laten doorgaan. In januari zullen wij net als ieder jaar weer starten met de voorbereiding van onze prachtige herdenkingsreis, die van 17 t/m 20 april 2010 plaatsvindt. De wijze waarop wij via het proces tegen Iwan Demjanjuk opnieuw sterk geraakt zijn door de gevolgen van de Sjoa maakt dat wij dit zo mogelijk nog bevroeger zullen doen dan in het verleden.

Met het jaar neemt het aantal personen aan wie wij dank verschuldigd zijn toe. Zonder hun bijdragen zouden wij niet in staat geweest zijn zoveel activiteiten te organiseren en te realiseren. Hun bijdrage is dus van cruciaal belang voor ons. Dit jaar willen wij een aantal personen in het bijzonder bedanken.

- Arie van Dalen voor zijn intensieve bijdrage aan de tentoonstelling *Post uit de vergetelheid*, voor het meedenken over en meelesen van al onze teksten.
- Donald de Marcas voor zijn onvermoeibare steun en deelname aan de jaarlijkse Kindertransportherdenking en voor het lezen van de tekst van *Binnen de Poorten* ten behoeve van het luisterboek dat in april 2010 verschijnt. Het voorlezen van de gebeurtenissen van twee jaar kampervaringen is een zware taak.
- Registeraccountant Paul de Goed van Stichter en Partners willen wij in het bijzonder bedanken voor de wijze waarop hij invulling geeft aan maatschappelijk verantwoord ondernemen. Nu er bij ons veel meer activiteiten

plaatsvinden neemt ook het werk voor hem toe. Zijn steun aan onze stichting blijft echter onverminderd van kracht.

- Alex Bakker voor zijn medewerking aan de studiedagen over het lespakket Joodse kinderen in kamp Vught en de ontwikkeling van een educatieve dvd voor het museum van Sobibor.
- In het kader van educatie Janneke de Moei voor het verzorgen van een workshop voor PABO-studenten.
- Selma Leydesdorff, Manuel Bloch, Harmen van der Wilt en Ad van Liempt voor hun bijdragen aan onze lezingencyclus.
- Carlo Huffener, op wie wij nooit tevergeefs een beroep doen wanneer er gereisd of gefotografeerd moet worden. Hij verzorgde o.a. de fotoreportage van de mede-aanklagers en alle anderen die betrokken zijn bij het proces tegen John/Iwan Demjanjuk.

In de aanloop naar het proces Demjanjuk boden velen ons hun hulp aan.

Alex Bakker. Foto: Verzetsmuseum Friesland

Donald de Marcas leest de proclamatie tijdens de Kindertransportherdenking

- Doede Sijtsma van de Provincie Gelderland willen wij hier in het bijzonder noemen. Hij liet ons achter de schermen delen in zijn kennis.
- Kim Oskam regelde de organisatie voorafgaand aan het proces en bleek onmisbaar tijdens onze reizen naar München.
- Jeannette Klusman zorgde voor uitstekende contacten met zowel de Nederlandse als de internationale pers. Zij bracht ons in contact met Richard Ton, die voor ons een aantal gratis vertalingen verzorgde.
- Ella Oesterman van Joods Maatschappelijk Werk organiseerde ondersteuning voor de mede-aanklagers.
- De begeleidingsgroep gaf waar nodig invulling aan de begeleiding en toonde zich steeds bereid te adviseren. De secretaris, Johannes Houwink ten Cate, deed veel werk achter de schermen en zorgde ervoor dat er aan de communicatie niets ontbrak. Selma Leydesdorf zorgde ervoor dat in het kader van het project *Late gevolgen van Sobibor* al zoveel mogelijk mede-aanklagers waren geïnterviewd voordat het proces eind november begon.

Jeannette Klusman leidt de persconferentie in het Jüdisches Museum

Subsidies ontvingen wij van

- Stichting Collectieve Maror-gelden Nederland en het Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg voor de herdenkingsreis

Het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg. Dit fonds deelt mee in de opbrengsten van de Bank-Giro Loterij en de Lotto. Uw deelname aan deze loterijen wordt daarom van harte aanbevolen.

- Amsterdams Fonds voor de Kunst voor het theaterstuk *Getuigenissen*

- Levi Lassen, en het Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg en Maror voor Studiedagen voor docenten bij het lespakket *Joodse kinderen in Kamp Vught*

- Ministerie VWS, Eenheid Oorlogsgetroffenen en Herinnering WOII, voor het project *Late gevolgen van Sobibor* en de voorbereiding op het proces Demjanjuk

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

- Mondriaan Stichting, Levi Lassen en Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg voor het project *Late gevolgen van Sobibor*.

HERINNEREN DOOR INFORMATIE EN EDUCATIE

WWW.STICHTINGSOBIBOR.NL